

որ երեւան եւան Արթուրացւոյ «Բորբոր» թղթոյն վրայ, որ ցայսօր միայն հայերէն գտնուած էր։ Այս նիւթոյս վրայ ուրիշ գրած մը թարգմանած ըլլալով Ծան դիտարկանքի տեսածքը,՝ աւելորդ կը համարուիք գնել հոս Գարեկերի գրութեան թարգմանուած թիւերը, վասն զի այս երկու հեղինակք մեծանոյն նիւթով կը գրադիր։ Սակայն Գարեկեր քանի մը նոր մատենագրական տեղեկութիւններ ալ կու տայ։ Ար իյնէ հեղինակը հայերէնագետ Ֆելթթեր (Veltter) գերմանացւոյն, որ այժմ Թիւրքիկէնի համալսարանին մէջ ուսուցիչ է, ընդարձակմէ հասուածը սոյն նիւթոյ վրայ, որ լոյս տեսաւ 1890 տարւոյ Թիւրքիկէնի «Աստուածաբանական Եռամսեայ Երթի» մէջ։ Այս հասուածին մէջ կը գտնուի նաեւ զտարեւերէն թարգմանութիւն մը սոյն թղթոյն ըստ հայ բնագրի մը, զոր քննադատորէն վերակազմեր է ծանօթ հայ ձեռագրաց ընթերցանածովքը, որոնց վրայ աւելցուցեր է Գարեկեան օրինակ մը եւ Ս. Եփրեմայ սոյն թղթով մեկնութիւնը, որուն ֆելթթեր նախ մտադիր եղաւ։ Երկրորդ՝ կայ թարգմանութիւն մը սոյն այս Եփրեմայ մեկնութեան ըստ հայ բնագրին։ Այս տառից պակասութեան պատճառաւ չէ գրած ֆելթթեր քննադատորէն ուղղելով հայ բնագրը, որուն վրայ շատ աշխատած էր։

Ֆելթթեր այս անվաւերակամը նախ յԱսորիս լոյս տեսած կ'ընէ Արգար Ը. արքային օրով ընդդէմ գնոստիկեան Բարեկեանի։ Գարեկեր (ինչպէս նաեւ այլք) չեն կրնար ընդունիլ սոյն կարծիքն այնու մասնաւոր, որ նոր գտնուած լատիներէնը ստուգութեամբ յոյն նախարարէն կ'ը թարգմանուած է։ Դիտել կու տայ գարեկեայ՝ որ նորագոյն ու լատինէն ու Եփրեմայ մեկնութեան բնագիրը մեծանոյն ցեղէ են եւ աւելի հին կերպարանք ունին քան ծանօթ հայը, որուն մէջ քանի մը ներածութեանք կան, կ'ընէ, եւ անգամ մ'ալ տող մը կրկին խմբագրութեամբ (Գ. Կոր. տող. 24 եւ 25)։

Ֆելթթերի յօդուածին առիթ տուած է գտնուելու լատիներէն թարգմանութիւնը, զոր կանխաւ տեսած էր Պերտէ Միլանու ամբրոսեան մատենագարանին մէջ, երբ 1890 տարւոյ հոկտեմբերին կ'աշխատէր հոն։ Չեռագիրն աստուածաշունչ մըն է որ E 53 inferior նշանը կը կրէ, եւ 1776ին գտնուած է, եւ նախնարար հելլենետական Թեստին գաւառին Biasca գիւղը կը գտնուէր։ Իբր տասներորդ դարու գրութիւն մըն է, որուն 169 երորդ թուովը կը գրուէ Կորնէ թղթոյց Գ. թուովը։ Պերտէ ամբողջ չէր օրինական, ուստի սոյն թերին լրացուցին, կրկին համամատեր եւ ամբողջ թուովը լուստնարից տուած է Ա. Ռատիլի (A. Rattili)։ Ասոյնմէ յառաջ նոյնն օրինական էր նաեւ Գորնէն (Corssen), որ սակայն ի լոյս չէաւեց։

Լատին բնագիրը շատ պարզաւ է եւ շատ տեղ հազեւ ենթադրութեամբ կարելի է ընթեռնուել։ Ուստի եւ սոյն այս հաստատարութիւնն եղած է

¹ Ճմր. Հանդէս Աճ. 1891, Թ. 7, էջ 217—218. Թ. 8, էջ 232—234 եւ Թ. 9, էջ 276—279.

² Vetter, Theologische Quartalschrift LXXII. 1890. Tübingen.

³ Գարեկերի ներածութիւնը կը գրուէ 1—12 էջերը, ապա կու գայ Պերտէի ներածութիւնը (էջ 12—15) եւ լատին բնագիրը (էջ 15—18) եւ ի վերջոյ Գարեկերի թարգմանութիւնը։

հայ բնագրին օգնութեամբ, որմէ լրացուած են նաեւ եօթ ութ անընթեռնի տողեր ալ։ «Առանց հայ բնագրին, կ'ընէ Պերտէ, գրեթէ անհնար էր ընթեռնուել ամբողջ բնագիրը։» Լատին թարգմանութիւնը համամատերով հայերէն՝ կը գտնուի որ շատ համառօտ է եւ թերակատար։ — Անհէն վերջը գրուած է հայ բնագրին գաղղիկերէն թարգմանութիւնը Գարեկերի գրչէն՝ հանդերձ ծանօթութեամբ։

Հ. Զ. Տ.

ԱՉԳԱՐԻՆ ՆՈՐ ԹԵՐԻ ՄԸ

Թուրքախոսներէն իրաւ հայաբաղադր հրատարակուող հունգարալեզու ազգային թիւրքիկ խմբագրութիւնն որոշած է, ինչպէս Յայտարարութեանէն կ'իմանանք, առաջիկայ տարին նաեւ հայերէն լեզուաւ «Գաւառաւ» մը հրատարակել։ Այս «Հունգարաւ Գաւառաւ» թերթին երկու ամիս մէջ պիտի հրատարակուի 16 երես (մեծ ութմատալ) ծաւալով։ պիտի բովանդակէ հունգարերէն թերթին նախորդ երկու թուերու այն մասանց թարգմանութիւնն, որոնք կը խօսին լեհաստանի եւ Հունգարիոյ ազգայնոց վրայ։ Այս եղանակաւ նոյն հայ ազգովաւանութեանց սեպհական գործին պիտի ըլլայ, որ ընդհանուր ազգին մատուելի լեզուաւ պիտի ծանօթացընէ ինք զինքն։

Թերթին տարեկան բաժանորդագինն է՝ կանխիկ վճարելի՝ 5 ֆրանք։

Խմբագրութիւնն առ այժմ կը ինդրէ՝ որ ազգայնէր հաճին առ անպակտ մինչեւ հոշեմբերի վերջերը (ն. տոմ.) յայտնել 1. Թերթը գրարար թէ աշխարհարար (ճաճկահայոց բարբառով) գրուի, եւ 2. կը հաճին բաժանագրուի։ Վերջնական որոշումն այս հարցմանց փութով պատասխանելէն կ'ուսուած է։ Ապագան պիտի որոշէ նաեւ թերթը թէ աւելի յաճախ եւ թէ մեծագոյն ծաւալով հրատարակելը։

Մերք լուրի համակրիւով Եւրոպէի խմբագրութեան ձեռնարկութեան կ'ստաւարկուի աշխարհարար եւ ըստ մասին տեղական բարբառով խմբագրելի թերթը։ Կը մտադրէ եւս յաջորդութիւն։

Մեր ընթերցողները կը յորդորենք՝ որ օր յառաջ ձեռք տան յարգելի ձեռնարկուաց, որ հինգ տարիէ ի վեր դուա ազգային նիւթերու վրայ գրելով՝ Հունգարիոյ հունգարալեզու ազգայիններու ազգային կենքը կու տան, եւ այժմ քայլ մ'ալ առնելով՝ կ'ուզեն մայրենի լեզուաւ ալ խօսիլ թէ անոնց եւ թէ ընդհանուր ազգին հետ։

Թերթին խմբագրութեան դիմելու է հետեւեալ հասցեով՝ Szongott Kristof urnak, Szamosújvár (Hongrie).

ԳԵՂԱՐՈՒԹԵԱՆԿԱՆ

Ս. ՖԻԹՎԱՆԻՆ, ԱԳՈՍՏԻՆ ԿԱՐԻՉ

Այս օրերս առիթ ունեցանք տեսնելու ազգային նկարիչ Արշակ Էֆ. Գեթվանեանի քանդակի իւրականները: Գեթվանեան Էֆ. ի նկարներն գեղեցիկ ճաշակ, արուեստական նրբութիւն եւ կատարեալ քանկանութիւն ունին: Այս ամառ, երբ Գեթվանեան Էֆ. Վիեննա էր, Վիեննայի Պարսկական դեսպան Վսեմ. Կերիման խան, որուն գեղարուեստական ճաշակն ու հրմտութիւնն շանրածանօթ է, գնահատելով երկտառարդ արուեստագիտին հանձնարն, յանձնած էր Պարսից Վեհ, Շահին, ինչպէս նաեւ Մեծ Եպարքոսին հասակաշարի պատկերները նկարել իրենց ամենաբարձր համազգեստով: Արուեստագէտն իրեն ջոյց տրուած բարձր վստահութեան այնպէս իրուի համապատասխանեց, որ Վսեմ. խանն երկու ամիս յառաջ նոյն պատկերներն հետք Թեհրան տանիլ եւ իւր Վեհերուն ընծայել պատշաճ տեսաւ: Վիեննայի թերթերն գովովեամբ կը խօսին Գեթվանեան Էֆ. ի յիշեալ իւրանկարներուն վրայ:

Գեթվանեան Էֆ., բնիկ Տրապիզոնցի, այն կարեւորեալ նկարներն է, որոնք բնութեան դժնդութեան դէմ իրենց հանձարը պաշտպանելու ստիպուած են: Իւր տարրական ուսումը ծննդավայրն աւնիւնէ ետեւ՝ քիչ մ'ատեն ի Վ. Պոլսի գեղարուեստական սրբուին համալսարան յաճախած է եւ առաջին մրցանակներ ստացած: Այնուհետեւ ի թերթն ի Հոմար է եւ քիչ մ'ատեն ի Թարիզ իւր հանձարն կատարելագործած է:

Գ.

ԲԱՆԱՍՏԵՂԵԱՆԿԱՆ

Ի ՍԳԱՆԻ ՄԱՀ

ԱՆՏՈՒՆԱՐԿՐԻ ՊԵՐՏԵՎԵՍԻ ԵՆԱՐԿԵՐԻ ԱՄԻՐՈՅ ԳՍՏԵՐ

ՕՐԻՈՐԴԻՆ ԹԱՌԻՆԻՆԻՆ ԱՆԱՆԱՆԻՐՏԵՆ

Թաւի կենցաղը հասեալ է մեծ մահուան կռուին ի նշմար. կոյնն ըզբեղ, ո՞ր թագուհի, նկ ըրուիլն ըզբը պար, Հանգընը ըզբ մեր սուրբ անգեղեղ քեզ ի վաղուց աստ պատարհ: Չեմախարհիկ քան զպարսնոյ, արքունական փառաշարք, ո՞ր թըռեալ արդարն... աստ յերկնից անդր ի դըրստիս ծաղիկբարդ:

Թողնալ ի բաց սուտ ախարհին թշուառութեան ըզբեղալ, ի մղկեղիս ոգնորոգ ընդ զգարթնոց սուրբ պարուն, Մշտաբարձ, երգել անոց, անմահ տոց զպարսնոյ: Ո՞ր այն որսորդ ճարտարաւեստ, մինչ ի բարձունս անդ վերին,

Ժողովհայտի թակարդփակ ունել ըզբեղ ի մեռին, Յըզն ինչ յետա, ո՞չ իմ դարձեալ, թափուր հոգւոյս ի վանդակ,

Անոյշ ըզբեղ, ինչ մայրական, ո՞չ ընդորհել Հուսկ նըռալ: Գերթողը անբախտ, ոս մեծ խորիւն էր ջոյդ կենաց հանգըստեան,

Պերկ եւ կայկանդ, ժանեզն ամուր սրտի ի խորս անբաժան, եւ արդ յանկարծ ի հողմառուփ արեաց անհուն թողուարեալ:

Ցեա անխորհի իրեն ըզբաւ՝ աշկոյծիս աստանդեալ, ի միանայ մանկի տոցս, որք մայրական զգումանց, ջանաւս սիրոյ Որդեական, ետուր ինչ ձեռն անմահաց: Որք թըրթըղիկ ո՞չ դու միակ ընդ Մոր փախա ըզբալ քանք,

Թողնալ ի երկն մեկնիս այգպէս. այս իւր իցն երկնից

Ինչ յնորհեալ դու՝ Բաղնիքի մեծ իրմանց հուսկ նըռել, ի գեղ զիմաց ո՞չ ի հայկ, մինչ անգլիկ զարտս վեր, դու զանցելոյն ըզբալ տըրտուր, խորցեցեր ի սրտիս, Անուր ձայնիս աղբրանացս, որք եւ թշուառ թողիլ զիս: Ըստ Մուրք զըրոց, իբրեւ զըռանայն այն անցեալ դու վարիլ:

Չեք մահացուին, երբեք ի ջոյդ ձգուեալ ի ցոյ նաւիկ:

Անբախտ պատկեր դու՝ կուսական անբիծ վարուց մարտութեան,

Ի նոյն փայլիս, ո՞ր թագուհի, որքանեցաւ յայնմ ինուան:

Թաաւորն ո՞չ ի ցոյ ալաց, ի յուշ յետին նըռիւթալ, երկնագունակ այն թաղի ծաղկանց փուռից զըռափայլ:

Թախտեան իմ առ զպաղաղ, հուսկ յարդանաց նըռան, Մինչ թագուհիդ հըրքնալագ, ննին ի բուն մահուան աղի:

Միթե նըռալ էին գեղ իւրից եւ վերջ թշուառ կենցաղըդ:

Ի տեսանել զեղբոր եւեթ յերկնի մեծ կորուստ:

Այլ զընթին վըռաց բաժան, դառն կենացդ յառապարգ:

Ենալ ո՞ր գող Թիքիլի անմահ, երես յուրեք առ երես: Միթե կորուս, ո՞վ մահ անգուցի, զայն Յիշատակ աշկեղ, դու ի վըռանք ի մըսե յափառակն շատ այսպիս:

Եւ զուգ տարեք, ո՞ր հողախորշ, պերճաւ պատարաւ թաաւուհիդ:

Միթե կորեւ զոյ նշխարացն լափել եւ զիմ օրտիս օսուք իւր գող բըքե, ո՞ր օրիորդ, որ թագուհիդ ըլլաք ըզբալ:

Եցեք արքեք ո՞չ մուսնեալ, ըլլիտն աշիկ վարուց ուս:

Ի՞նչ, որքանեց արքանց յոյց աստանդական դարք ի մէնը, Մայր փայլուել հանդիսացեալ փայլն ալաց սիրտանը:

Ո՞ր այն մեռաց ո՞չ զորդոյն, քեզ ի պարզել աղքատին, Միտ զոչ ուրախ, լուրժն օրհնաբան, աշիկ սրտիդ ինչիմ:

Դիմաւ ի հնդ զըւարթ բաժակ, լուրժ սեղանով զաւրջարիկ:

Չեք արքեւ ընդ մանկաւս, զամբալ բարեգոր ըզջնաց: Գեղ, ժողովութիւն, փառք եւ համաւ, աշիկ բարուց փայլք ի քեզ:

Գերազանցն քան զոր թողուր, անցեալ ունայն յախարհէս:

Եւ ոչ այլ են, դառնալիկին մընոյ մեղ ո՞չ յիշատակ: Բայց արտառուգ հըրքնալոր, աղբրական լալեաց ձայնք:

Չարթիք հապա, զարթիք, ո՞ր դու սերկիլ իմ մօրաբոյ, Գերգաստանիդ տալ ըզբալն քեզ մայրական մի համբոյր:

Մահուգ դիմին ընդորհալոր, ընդ կենդանեաւ նախագաս, Դա՛մք հաւարել ի սեր անպալ, յոյժն յետին սուրբ ըզբալ:

Դնին փեսացն անդ զըւարթնոց փափկիկ բարկին ի վերայ:

Յըմալ փողոյն աշխարհուլ, մինչ մեղ աղբէլ պատարաւ կոյ:

Եւ ի զարթմանք ի մեծ ոտքն սուսանալայն թեւոց չարք:

Յիշաւ ըզմեւ, ո՞ր թագուհի, ո՞չ ի ժամուն աշկեղբար:

Շրգանալ յԱյնթիքման 1891. ի 25 Յուլիսին:

ԳԵՂՈՐԳ ՍԱՄԱՆԾԵԱՆ